

Van kerk tot Compagnietheater

Gerrit Wijnhoud

De feestelijke opening van Open Ateliers Nieuwmarkt is op vrijdag 5 oktober om 17.00 uur in het Compagnietheater aan de Kloveniersburgwal. Met dit initiatief opent het Compagnietheater de deuren voor bewoners uit de buurt. Men wil graag dat Nieuwmarktters de weg weten te vinden, ook al ligt het theater aan de verkeerde kant van de gracht. Dat laatste verdient enige uitleg, maar ook, wat is het Compagnietheater?

Op de grens van de centrale stad en Nieuwmarktbuurt

Eind 15e eeuw wordt de Kloveniersburgwal uitgegraven als stedegracht van Amsterdam, samen met de Geldersekade en het Singel. Daarmee komt er een grens tussen de centrale stad en het daaromheen liggende polderlandchap, grotendeels nog onbevolkt. De gracht loopt van de Sint Antoniespoort, tegenwoordig de Waag, naar het zuiden, waar hij uitkomt op de Amstel. Aan de stadszijde wordt een muur gebouwd, met drie kleine muurtorens en een grote muurtoren, met daaraan grenzend het Bethaniënklooster en de daarbij behorende tuinen en boomgaarden. De Kloveniersburgwal dankt zijn naam aan een onderdeel van de schutterij dat *kloveniers* werd genoemd, naar het geweer dat de manschappen gebruiken. Zij komen bijeen in de Kloveniersdoelen op de hoek van de Kloveniersburgwal en de Nieuwe Doelenstraat. Later hangt hier ook hun groepsportret, rond 1640 in opdracht geschilderd door Rembrandt van Rijn. Toen heette het nog 'De compagnie van kapitein Frans Banning Cocq en luitenant Willem van Ruytenburgh maakt zich gereed om uit te marcheren', maar het is bekend geworden als 'De Nachtwacht' en hangt nu in het Rijksmuseum.

In de loop van de Gouden Eeuw komt er een aanzienlijke stadsuitbreiding, de huidige Nieuwmarktbuurt begint zijn vorm te krijgen, vanaf de Sint Antoniesbreestraat richting het IJ. Er komt bedrijvigheid, er worden woningen gebouwd. De Oude Schans en Zwanenburgwal worden aangelegd en er komen nieuwe stadswallen. De Kloveniersburgwal verliest haar functie als verdedigingsgracht en de oude stadsmuur wordt gesloopt. Er komt bebouwing voor in de plaats, waaronder het Spinhuis (de vrouwengevangenis) en het Dolhuis (het gekkenhuis). Op de hoek van de Oude Hoogstraat komt het Oost-Indisch Huis, dat dienst doet als

bestuurs- en administratiekantoor voor de bewindvoerders van de Amsterdamse kamer van de Verenigde Oostindische Compagnie. Ook zijn hier de bijeenkomsten van de Heren XVII, de centrale directie van de VOC.

En op de plek waar nu het Compagnietheater is gehuisvest, wordt in 1793 de Lutherse Kerk gebouwd in opdracht van de Hersteld Evangelisch Lutherse Gemeente. Tot 1956 worden er kerkdiensten gehouden, dan komt er tijdelijk het archief van de Nederlandse Bank, daarna komt het leeg te staan.

Van leegstand naar Compagnietheater

Als Theu Boermans, artistiek leider van het gezelschap De Trust, op zoek is naar een nieuwe ruimte, valt zijn oog als vanzelf op de voormalige kerk. Tot dan toe speelt De Trust haar voorstellingen vooral in het voormalige zwembad aan de Heiligeweg, maar als het gezelschap daar weg moet lukt het om voor 40 jaar de erfpacht van de voormalige kerk af te kopen van de gemeente Amsterdam. 'Zolang er maar geen lakenhal inkomt', verzucht een woordvoerder van de gemeente. Het

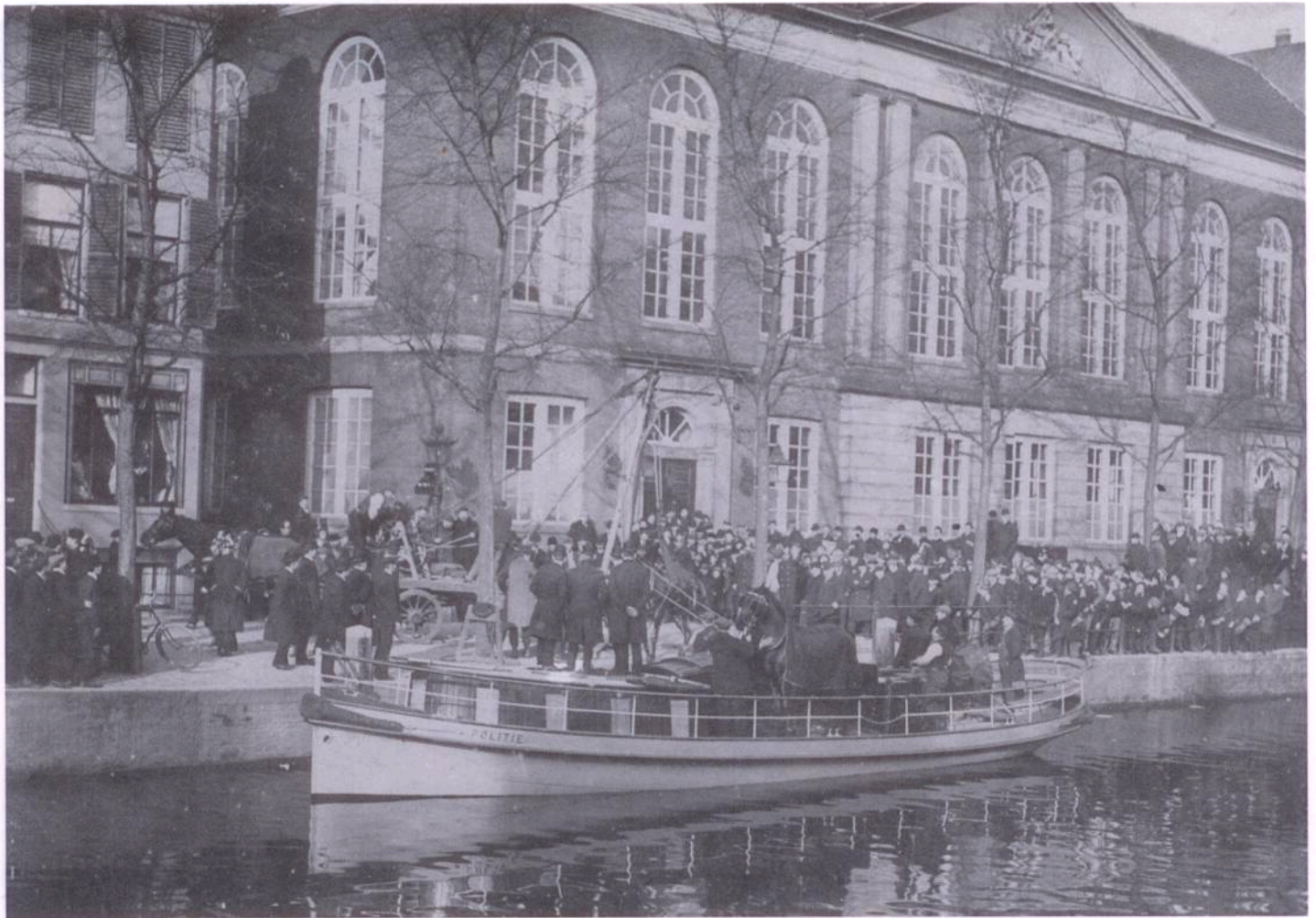
Zo rustig kan het zijn als er niets te doen is (1925)

is dan 1995, de Trust wordt omgedoopt tot Theatercompagnie en geeft opdracht de voormalige kerk te verbouwen tot theater voor een bedrag van 1,8 miljoen euro. De gevel blijft onaangetast, terwijl het gebouw van binnen ingrijpend wordt verbouwd. Wel worden daarbij de oude structuren zoveel mogelijk behouden, maar het orgel is er dan al lang niet meer; dat is in 1962 verhuisd naar de Grote (of St. Eusebius)Kerk in Arnhem.

De voorstellingen in het nieuwe theater worden met veel succes ontvangen. Daarnaast is er ruimte voor gastprogrammering, onder anderen Freek de Jonge is er regelmatig te zien. Alles gaat goed tot 2008, maar dan wil Theu proberen om van de Theatercompagnie het tweede stadsgezelschap van Amsterdam te maken. De gemeente heeft geen belangstelling, en ook het ministerie van OC&W wil geen tweede stadsgezelschap in Amsterdam. De subsidies vallen weg, en dat betekent het einde van de Theatercompagnie. Al het personeel moet worden ontslagen, inclusief acteurs, technici, productie- en publiciteitsmedewerkers. Het gezelschap als zodanig bestaat niet meer, in plaats daarvan komt nu het Compagnietheater. De nieuwe stichting slaagt erin om het gebouw te verkopen aan investeringsmaatschappij Amerborgh, van de kunstzinnige ondernemer Alex Mulder. Die geeft het Compagnietheater tien jaar huurgarantie, zodat men tijd heeft om als podium op eigen benen te gaan staan. Ondertussen wordt Theu Boermans artistiek directeur van het Nationale Toneel in Den Haag, maar hij blijft betrokken bij het Compagnietheater. Bijna alle producties van het Nationale Toneel zijn nu ook in het Compagnietheater te zien, veelal op huurbasis. En als hij na een gewonnen rechtszaak alsnog geld krijgt van het rijk, gaat hij daarmee voorstellingen maken onder de noemer Het Derde Bedrijf. Voor deze producties is het Compagnietheater zelfs weer het huistheater. Overige inkomsten worden verkregen door (gast)voorstellingen op huurbasis te programmeren.

Hoe nu verder?

Inmiddels is de situatie redelijk stabiel, je zou dat rustig een kwestie van goed cultureel ondernemerschap kunnen noemen. Theu is dan ook niet de minste. Wist u dat hij als regisseur nauw betrokken is

23 januari 1909, een te water geraakt paard wordt aan wal gebracht

geweest bij de succes-musical 'Soldaat van Oranje' op het voormalige militaire vliegveld Valkenburg? Samen met Edwin de Vries ontwikkelde hij het script en het concept met draaitoneel en –tribune. Het publiek reist op een immense draaischijf met de acteurs van het ene tafereel naar het andere. Theu: 'Ik wilde kijken in hoeverre je dit genre kunt vernieuwen door er muziektheater van te maken met de verworvenheden van nu ... En natuurlijk is er spektakel, dat trekt veel publiek. Maar ik ben blij dat wat inhoudelijk aan een zekere kwaliteitsnorm voldoet ook een commercieel succes is.'

Het Compagnietheater is nu het huis-theater van Het Derde Bedrijf, dat voorstellingen produceert in regie van Theu Boermans. Andere culturele partners van het theater zijn onder andere het Grachtenfestival, IDFA en het Nationale Toneel. Per 1 februari 2012 is Jacqueline van Benthem de nieuwe zakelijk directeur van het Compagnietheater. Zij combineert dit met haar baan als algemeen directeur van het ITs Festival Amsterdam. Het ITs wil jong, net afgestudeerd theater- en danstalent in contact brengen met programmeurs en andere professionals, pers en publiek, in zowel binnen-

als buitenland. Tot nog toe gebeurde dat vooral in de vorm van het ITs Festival, maar met de komst van Jacqueline van Benthem zullen theaterproducties van het ITs Festival Amsterdam nu ook regelmatig in de rest van het jaar geprogrammeerd worden in het Compagnietheater. Vanaf nu komt de nadruk steeds meer te liggen op jong talent, op jonge makers. U allen bent daarbij van harte welkom, om te beginnen ter gelegenheid van de centrale overzichtstentoonstelling van de Open Ateliers Nieuwmarkt.

Tot slot

Als theater wil je je programmering bekend kunnen maken en eigenlijk wil je ook dat je gebouw een beetje opvalt en een welkome uitstraling heeft. Gedurende een aantal jaren wordt dat gedaan door middel van meterslange lichtbakken langs de voorkant van de gevel, met daarop de data van de voorstellingen. Na aanhoudende protesten van een aantal buurtbewoners moeten deze worden verwijderd; aan de gevel hangen nu affiches op A-2 formaat en een paar bescheiden vlaggen. Een beetje een kaal gezicht in vergelijking met al die andere theaters in de binnenstad, maar het is niet anders.

Hoewel, bij toeval ontdekt men in een kelder van het gebouw een viertal manskogelarmaturen waaraan lantarens hebben gehangen. En in een andere ruimte vindt men het skelet van een lantaren, zonder glas. En als men dan op zoek gaat in het stadsarchief van Amsterdam ontdekt men een foto uit 1925 met daarop vier grote lantarens naast de ingangen aan de voorkant van het gebouw. De armaturen en lantarens, van een type dat oorspronkelijk in Italië werd gemaakt, worden nu gerestaureerd c.q. opnieuw gemaakt door een edelsmid uit Amsterdam. Het is de bedoeling dat ze dit najaar worden teruggehangen op de oorspronkelijke plaats. Mèt toestemming van de gemeente Amsterdam en een goedkeurend oog van Bureau Monumentenzorg en de Vereniging Vrienden Binnenstad Amsterdam. En is het daarbij niet grappig dat de lantarens hun licht laten schijnen richting Nieuwmarktbuurt?

Jacqueline van Benthem (ITs Festival/ Compagnietheater); Danny van Zijlen (Het Derde Bedrijf); Raymond van den Bogaard (NRC, 31/01/2011); Nico de Boer, De Stentor, 01/10/2011; Stadsarchief; wikipedia; www.compagnietheater.nl